

AFDELING 9. ANDERE BEWIJSMIDDELEN

door JOHAN VANDENDRIESSCHE

§ 1. Overzicht

5457 Eerder in deze bijdrage werden de meest gebruikelijke bewijsmiddelen uit het Burgerlijk Recht besproken: de authentieke en onderhandse akte, het bewijs door vermoedens en getuigen, de bekentenis en de eed. Het Burgerlijk Wetboek vermeldt daarnaast nog andere bewijsmiddelen: koopmansboeken (art. 1329-1330 B.W.), huiselijke registers en papieren (art. 1331 B.W.), aantekeningen van een schuldeiser op een titel (art. 1332 B.W.), kerven en tegenkerven (art. 1333 B.W.), afschriften van titels (art. 1334-1336 B.W.), akten van erkenning en bevestiging (art. 1337-1340 B.W.).

Hierna zal kort op deze bepalingen worden ingegaan. Voor de regeling inzake kerven en tegenkerven, wordt in dit werk echter enkel verwezen naar de wettekst.

Daarnaast zijn bepaalde bewijsmiddelen niet als dusdanig in het Burgerlijk Wetboek vermeld; wij bespreken hierna ook de bewijskracht van briefwisseling en van de factuur.

§ 2. Koopmansboeken (art. 1329-1330 B.W.)

I. PRINCIPE

5458 De artikelen 1329-1330 B.W. bepalen als principe dat koopmansboeken geen bewijs opleveren tegen personen die geen handelaar zijn, maar wel tegen de handelaar zelf, zij het dat de inhoud ervan, in dat geval, niet gesplitst mag worden.

Onder de term 'koopmansboeken' worden de krachtens het handelsrecht voor handelaars verplicht bij te houden boeken beoogd. De wijze waarop deze boeken moeten worden bijgehouden, is wettelijk bepaald en onderworpen aan een zekere controle. Daarin ligt precies de rechtvaardiging om aan de inhoud van de boekhouding een zekere bewijswaarde toe te kennen.¹

Het Burgerlijk Wetboek vermeldt de mogelijkheid tot het putten van een bewijs uit boekhoudkundige stukken; de regeling wordt verder herhaald in de artikelen 20 en 23 van het Wetboek van Koophandel en de technische voorschriften voor het voeren van de boekhouding liggen vervat in de bepalingen van het Wetboek van Vennootschappen die de boekhouding en de jaarrekening van ondernemingen betreffen en het uitvoeringsbesluit hierbij.²

II. TOELAATBAARHEID VAN DE BOEKHOUDING ALS BEWIJSMIDDEL EN BEWIJSWAARDE

A. Bewijs door de boekhouding van de verweerder³

5459 Krachtens artikel 1330 B.W. leveren boeken van kooplieden bewijs op tegen hen, maar kan degene die deze wil inroepen, de inhoud ervan niet splitsen met het oog op wat daarin strijdig is met zijn bewering. Omwille van deze regel van onsplitsbaarheid, wordt traditioneel voorgehouden dat deze bepaling uit het Burgerlijk Wetboek de boekhouding als bewijsmiddel gelijkschakelt met een buitengerechtig bekentenis⁴, ook als is artikel 1330 B.W. formeel gezien opgenomen in de afdeling m.b.t. het bewijs door geschrift.

1. VAN RYN en HEENEN, *o.c.*, III, nr. 65, p. 70-71; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 649, p. 298.

2. K.B. 30 januari 2001 tot uitvoering van het Wetboek van Vennootschappen.

3. Gemakshalve worden in deze bespreking de termen 'verweerder' en 'eiser' gebruikt. Met 'eiser' wordt de persoon beoogd die de bewijslast van een bepaald rechtsfeit heeft, met 'verweerder' de persoon tegen wie moet worden bewezen.

4. H. DE PAGE, *o.c.*, III, nr. 826 B, p. 850; VAN RYN en HEENEN, *o.c.*, III, nr. 70, p. 74; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 952, p. 299.

5460 Het inroepen van de boekhouding van de verweerder ter staving van de aanspraken van de eiser, *is steeds toelaatbaar*¹, *doch niet verplicht*. Zelfs tussen handelaars en voor daden van koophandel zijn de boeken van de ene partij niet noodzakelijk een bewijs tegen de andere partij; de rechter beschikt over een discretionaire bevoegdheid om dit bewijs te aanvaarden, dan wel te verwerpen.²

Wordt de boekhouding van de verweerder als bewijs toelaatbaar geacht, dan is deze *door de inhoud van zijn boekhouding gebonden, tenzij* hij bewijst dat deze het gevolg was van een feitelijke dwaling. Daarbij is het onverschillig of de te bewijzen handeling een burgerlijke dan wel een handelsrechtelijke is, en eveneens of de boekhouding al dan niet regelmatig is.³ Dit vloeit eveneens voort uit de kwalificatie van de inhoud van de boekhouding als een bekentenis van degene die ze voerde of namens wie ze werd gevoerd.⁴

Zoals hiervoor vermeld mag de eiser de inhoud van die boekhouding echter *niet splitsen* (art. 1330 B.W.). Deze laatste regel herhaalt het principe van de ondeelbaarheid van de bekentenis en geldt slechts indien het gaat om een regelmatige boekhouding.⁵ Indien de boekhouding niet regelmatig gehouden werd, speelt het principe van de ondeelbaarheid niet en oordeelt de rechter soeverein.

B. Bewijs met de boekhouding van de eiser

5461 Indien degene die de bewijslast draagt zijn eigen boekhouding inroept, verschilt de toelaatbaarheid en bewijswaarde naargelang degene tegen wie die boekhouding ingeroepen wordt, al dan niet handelaar is.

5462 Artikel 1329 B.W. stelt dat de vermeldingen van leveringen in koopmansboeken geen bewijs van die leveringen uitmaken *tegen personen die geen handelaar zijn*, behoudens de mogelijkheid tot opdragen of opleggen van de eed.

Zoals andere bepalingen van het bewijsrecht is artikel 1329 B.W. niet van openbare orde.⁶ De ontkenning van voorgelegde boekingen veronderstelt dat de betrokkene - niet-handelaar, deze betwist.⁷ Bij gebrek aan betwisting tegen een ingeroepen rechtsfeit, is er geen probleem van bewijs.⁸ In die zin oordeelde het Hof van Cassatie dat koopmansboeken wel degelijk als bewijs kunnen dienen tegen niet-handelaars indien deze zich daar niet tegen verzetten en indien zij de geloofwaardigheid van de inhoud van die boeken niet betwisten.⁹

Indien de boekhouding regelmatig gehouden is, kunnen zij een begin van bewijs door geschrift uitmaken waarbij de rechter met toepassing van artikel

1. Cass. 13 november 1964, *Pas.* 1965, I, 263;

2. Cass. 20 oktober 1887, *Pas.* 1887, I, 370; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 650, p. 298.

3. X. DIEUX 'La preuve en droit commercial belge', *T.B.H.* 1986, 106; P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 137; VAN RYN en HEENEN, *o.c.*, III, nr. 70, p. 74.

4. H. DE PAGE, *o.c.*, III, nr. 826, p. 850.

5. H. DE PAGE, *o.c.*, III, nr. 826, p. 850; X. DIEUX 'La preuve en droit commercial belge', *T.B.H.* 1986, 106; P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 137; VAN RYN en HEENEN, *o.c.*, III, nr. 70, p. 74; Cass. 29 januari 1957, *Arr. Cass.* 1957, 403.

6. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 657, p. 300.

7. Cass. 30 oktober 1969, *Arr. Cass.* 1970, 209.

8. *Cf. supra* randnr. 5010.

9. Cass. 23 januari 1845, *Pas.* 1845, I, 312; Cass. 13 november 1964, *Pas.* 1965, I, 263.

1367 B.W. ambtshalve de eed kan opleggen aan de niet-handelaar waartegen moet worden bewezen.¹ Op grond van de tekst van artikel 1329 B.W. stelde het Hof van Cassatie evenwel dat het bewijs dat koopmansboeken bevatten enkel m.b.t. leveringen kan worden vervolledigd met de aanvullende eed.²

Maakt een boekhouding van een handelaar tegen een niet-handelaar geen schriftelijk bewijs uit, dan kan zij evenwel gelden als vermoeden in één van de hypothesen van artikelen 1347-1348 B.W., zoals ter aanvulling van een begin van bewijs door geschrift (art. 1347 B.W.) of na bewijs dat een aanvankelijk opgesteld geschreven bewijsstuk teniet is gegaan (art. 1348).³

5463 *Indien beide partijen handelaar zijn*, kan de eiser zijn boekhouding tegen de andere handelaar als bewijs inroepen op voorwaarde dat de boekhouding regelmatig gehouden is en de litigieuze verbintenis van handelsrechtelijke aard is.⁴ Deze voorwaarden hebben evenwel geen absoluut belang; ook indien de boekhouding onregelmatig werd gehouden of indien het gaat om een burgerrechtelijke verbintenis of nog indien het gaat om een handelsrechtelijke verbintenis van een niet-handelaar, kan de inhoud van de boekhouding als vermoeden gelden en als bewijsmiddel worden toegelaten indien de bedoelde verichting met vermoedens of gedeeltelijk met vermoedens kan worden bewezen.⁵

Ook indien aan alle voorwaarden is voldaan (regelmatigheid van de boekhouding, handelsrechtelijke verbintenis), geldt de inhoud van de boekhouding tussen handelaars overigens ook slechts als een vermoeden waarvan de *bewijswaarde* aan het oordeel van de rechter wordt overgelaten.⁶ Hierbij weze er wel aan herinnerd dat in het handelsrecht de hiërarchie van de bewijsmiddelen uit het Burgerlijk recht niet geldt.⁷

Zo kan, bij betwisting tussen handelaars over de ontvangst van een factuur, de inschrijving in de boekhouding van de eiser van de factuur reeds als een vermoeden gelden.⁸ *A fortiori* ontnemt normalerwijze de inschrijving van de

factuur in de boekhouding van de verweerder alle grond aan diens betwisting van ontvangst.⁹

1. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 656, p. 299.

2. Cass. 10 oktober 1929, *Pas.* 1929, I, 321.

3. X. DIEUX, 'La preuve en droit commercial belge', *T.B.H.* 1986, 106.

4. Art. 20 W. Kh.; J. VAN RYN en J. HEENEN, *o.c.*, III, nr. 71, p. 75; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 654, p. 299.

5. J. VAN RYN en J. HEENEN, *o.c.*, III, nr. 71, p. 75.

6. X. DIEUX 'La preuve en droit commercial belge', *T.B.H.*, 106; P. VAN OMMESLAGHE, *Droit des obligations*, 5, 136.

7. *Cf. supra*, randnr. 5005.

8. Art. 20 W. Kh.; E. DIRIX en G. BALLON, *De factuur*, *A.P.R.*, 1993, nr. 197; FREDERICQ, *Traité de droit commercial*, I, p. 284, nr. 156; Gent 25 september 1998 (weergave K. TROCH), *T.B.H.* 1999, 67-68; Kh. Brussel 10 mei 1990, *T.B.H.* 1991, 522; Kh. Brussel (29e kamer), 26 februari 1999, A.R. 6245/98, onuitg.; zie echter Kh. Brugge 17 december 1996, *T.B.H.* 1997 (weergave K. TROCH), 266; Kh. Hasselt 7 februari 1996, *R.W.* 1996-97, 447.

9. Kh. Brussel (29e kamer) 26 februari 1999, A.R. 6245/98, onuitg.

III. VOORLEGGING IN RECHTE VAN EEN BOEKHOUDING

5464 Indien de handelaar niet zelf zijn boekhouding voorlegt, kan de voorlegging van de boekhouding in rechte worden gevorderd of zelfs ambtshalve door de rechter worden opgelegd (art. 22 W. Kh.).

De voorlegging van een boekhouding dient steeds krachtens vonnis te geschieden.¹

De artikelen 21-22 W. Kh. voorzien in twee modaliteiten hiertoe, met name de ‘overlegging’ van de volledige boekhouding van een koopman, en de ‘openlegging’ van het geheel of van een gedeelte van de boekhouding van een koopman.

5465 Wanneer de ‘openlegging’ (art. 22 W. Kh.) wordt bevolen, kan de tegenpartij slechts kennismaken van de delen van de boekhouding die op het geschil betrekking hebben. Na de ‘openlegging’, zal de rechtbank van de inhoud van de boekhouding kennis nemen en de relevante delen bepalen (art. 23 W. Kh.).²

5466 De ‘overlegging’ (art. 21 W. Kh.) betreft steeds de volledige boekhouding van de koopman (boeken, registers en boekingsstukken) en kan slechts worden bevolen in de bij wet bepaalde gevallen (art. 21 W. Kh.). De boeken worden aan de tegenpartij overhandigd die ze in hun geheel kan onderzoeken.³

Wanneer een partij weigert haar boekhouding voor te leggen, kan de rechter aan de tegenpartij die verklaard had de bewijskracht van de boekhouding te aanvaarden, krachtens artikel 24 W. Kh., de gedingbeslissende eed opdragen.

In andere gevallen kan de weigering tot voorlegging van de boekhouding door de rechter als een vermoeden worden beschouwd.⁴

§ 3. Huiselijke registers en papieren (art. 1331 B.W.)

5467 Onder huiselijke registers en papieren worden allerlei geschriften van niet-handelaars bedoeld (agenda’s, al dan niet op losse bladen bijgehouden, boeken waarin onkosten of betalingen worden bijgehouden notities, ...).

5468 Artikel 1331 B.W. bepaalt twee regels in verband met dergelijke geschriften. Vooreerst leveren ze *geen bewijs op ten voordele van* degene die ze geschreven heeft. In tegenstelling tot koopmansboeken die in bepaalde gevallen kunnen worden ingeroepen door degene die ze heeft bijgehouden, is er geen reden om huishoudelijke papieren, die geenszins gereguleerd zijn, bewijswaarde voor hun auteur toe te kennen. Naargelang de omstandigheden zouden huis-

1. P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 139; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.* nrs. 659 e.v., p. 300-301.

2. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 660, p. 300.

3. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 660bis, p. 301.

4. P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 139.

houdelijke registers en papieren desgevallend kunnen worden beschouwd als een vermoeden in de gevallen waarin bewijs door vermoedens is toegelaten.¹

De tweede regel van artikel 1331 B.W. bepaalt dat huishoudelijke registers en papieren in twee gevallen *bewijs* kunnen opleveren *tegen* degene die ze geschreven heeft, met name wanneer zij uitdrukkelijk melding maken van een ontvangen betaling en wanneer zij uitdrukkelijk vermelden dat de aantekening gemaakt is om te voorzien in het ontbreken van een titel ten behoeve van degene in wiens voordeel zij een verbintenis vaststellen.

Dergelijke papieren zouden, indien de voorwaarden daartoe vervuld zijn, een bewijs door geschrift tegen hun auteur kunnen uitmaken (art. 1347 B.W.) of als bewijs door vermoeden kunnen gelden in de gevallen waarin dit is toegelaten.²

- 5469 Het Hof van Cassatie oordeelde evenwel dat de bewijskracht van dergelijke geschriften verandert na het overlijden van de auteur ervan; in dat geval krijgt de inhoud van de huishoudelijke registers en papieren bewijskracht ten behoeve van de erfgenamen om een verbintenis (van mede-erfgenamen) lastens de nalatenschap te bewijzen.³

§ 4. Aantekeningen op titels (art. 1332 B.W.)

- 5470 Het komt vaak voor dat een partij op eigen initiatief aantekeningen maakt op zijn titel. Kunnen dergelijke aantekeningen bewijskracht hebben ?

Het gaat hier over losse aantekeningen van diverse aard die doorgaans niet ondertekend worden, en dus niet om wijzigingen van voorgedrukte overeenkomsten waarbij beide partijen door hun handtekening of paraaf hun akkoord hebben betuigd.

- 5471 Artikel 1332 B.W. stelt dat dergelijke aantekeningen in twee gevallen bewijskracht kunnen genieten.

In de eerste plaats leveren dergelijke aantekeningen bewijs op tegen de schuldeiser indien zij ertoe strekken de bevrijding van de schuldenaar vast te stellen en op voorwaarde dat de titel steeds in het bezit van de schuldeiser is gebleven. De meningen over de mogelijkheid tot tegenbewijs van de juistheid van de vermeldingen door de schuldeiser zijn verdeeld⁴, doch o.i. mag dit tegenbewijs niet worden uitgesloten.

In de tweede plaats kunnen aantekeningen van een schuldeiser als bewijs tegen hem gelden indien zij op het dubbel van een titel of op een kwijting zijn aangebracht. Daarbij is echter vereist dat dit dubbel (bedoeld wordt het tweede origineel *cf.* art. 1325 B.W.) of de kwijting in handen van de schuldenaar is. Men gaat er inderdaad van uit dat dergelijke aantekeningen van de

1. D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 197, 261; P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 140; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 664, p. 302.

2. D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 197, 262.

3. Cass. 20 maart 1970, *Arr. Cass.* 1970, 689; Brussel 17 maart 1967, *Pas.* 1967, II, 246.

4. *Pro:* N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 669, p. 303; *Contra:* D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 201, 263.

schuldeiser op een origineel of op een kwijting die hij aan de schuldenaar overhandigt, bedoeld zijn om de schuldenaar een bewijs te verschaffen.¹ Over de mogelijkheid voor de schuldeiser om het tegenbewijs aan te brengen, bestaat eveneens betwisting.²

§ 5. Afschriften van kopies en titels

I. ALGEMEEN

5472 Men verstaat onder ‘afschrift’ de letterlijke overname van een akte op basis van het origineel ervan.

In tegenstelling tot een akte of titel bevat een afschrift geen of geen originele handtekening. Bovendien gaat het om een afschrift van het oorspronkelijk stuk dat hetzij nog bestaat, hetzij heeft bestaan.³

Ook al bevat een fotokopie een kopie van een handtekening, toch blijft het een kopie. Daarentegen wordt een reproductie van een originele tekst (carbon, fotokopie, ...) waarop een originele handtekening(en) is (zijn) aangebracht, op zijn beurt een origineel exemplaar.⁴

II. DE BEPALINGEN UIT HET BURGERLIJK WETBOEK

5473 Het Burgerlijk Wetboek wijdt drie artikelen aan de afschriften van titels (art. 1334 t.e.m. 1336 B.W.). De wetgever had een manueel overschrijven van de originele titels voor ogen en de vermelde artikelen werden niet aangepast aan de sindsdien ontstane procédés van reproductie.

Als algemeen principe geldt dat afschriften geen eigen bewijskracht hebben. Zij tonen slechts aan wat voorkomt in de originele titel, waarvan de voorlegging altijd kan worden gevorderd (art. 1334 B.W.).⁵

5474 Uit de tekst van de artikelen 1335-1336 B.W. blijkt dat de wetgever hiermee afschriften van *authentieke akten* voor ogen had; traditioneel wordt dan ook voorgehouden dat de artikelen 1335-1336 B.W. geen toepassing vinden op afschriften van onderhandse akten.⁶ Het hiervoor vermelde artikel 1334 B.W. is evenwel zowel op onderhandse als op authentieke akten van toepassing.⁷

Wat de afschriften van authentieke akten betreft, worden de artikelen 1335-1336 B.W. aangevuld door de artikelen 1372 e.v. Ger. W. en de artikelen 21 tot 28 van de Organieke Wet op het Notariaat.⁸

1. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nrs. 666-669, p. 302-303.

2. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 669, p. 303.

3. D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 187, 248.

4. D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 187, 248.

5. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 419, p. 202 en de aldaar aangehaalde verwijzingen in voetnoot.

6. D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 188, 248.

7. D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 188, 249; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 418, p. 201-202.

8. Wet 16 maart 1803 (25 ventôse-5 germinal jaar XI) op het notarisambt.

5475 De *afschriften* van een originele *onderhandse akte* hebben, door het ontbreken van een originele handtekening, zelf nooit bewijskracht als akte of titel.

Zo gelden, in geval van onderhandse akten onderworpen aan artikel 1325 B.W., enkel de originelen als onderhandse akten, en niet de kopies.¹

In een procedure kunnen kopies van een akte dan ook slechts worden gebruikt indien de conformiteit met het origineel geenszins betwist is. In het tegengestelde geval kan aan de kopie geen bewijskracht worden toegekend.²

De rechter kan niet ambtshalve partijen bevelen een origineel stuk voor te leggen indien de partijen zelf de conformiteit van de kopie met het origineel niet betwisten.³

Indien, bij betwisting, het origineel wordt voorgelegd, zal de originele akte als bewijs dienen. Indien het origineel echter niet kan worden voorgelegd en de conformiteit van de kopie met het origineel betwist wordt, wordt de toestand voor degene die met een kopie trachtte te bewijzen, problematisch.

5476 Indien men voorafgaandelijk bewijst dat de originele titel door overmacht is verloren gegaan (art. 1348, 4° B.W.⁴), zou een kopie desgevallend als een vermoeden kunnen gelden.⁵ De rechter oordeelt evenwel steeds soeverein over de bewijswaarde van vermoedens.

Dat een kopie als begin van bewijs (art. 1347 B.W.) kan gelden, lijkt ons minder juist. Vereist is immers dat het geschrift dat als begin van bewijs wordt voorgelegd, uitgaat van de tegenpartij of dat deze minstens zich de inhoud van dat geschrift heeft toegeëigend. Aangezien de tegenpartij, per hypothese, de conformiteit van de kopie met het origineel betwist, zal deze voorwaarde niet voldaan zijn en kan de kopie niet als begin van bewijs door geschrift gelden.⁶

III. DE 'VOOR EENSLUIDEND' VERKLAARDE KOPIES

5477 Behoudens wettelijke uitzonderingen⁷, hebben de door een openbare ambtenaar voor eensluidend verklaarde kopies geen bijzondere bewijskracht.⁸

In de praktijk zal een door een officieel ambtenaar voor eensluidend verklaarde kopie door de rechter evenwel gemakkelijker als vermoeden in aanmerking worden genomen.⁹

1. Cass. 28 juni 1982, *Arr. Cass.* 1981-82, 1367.

2. Cass. 21 februari 1964, *Pas.* 1964, I, 664, m.b.t. een fotokopie; Rb. Mechelen 20 december 1994, *Pas.* 1994, III, 52; P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 144.

3. W. VAN GERVEN, *o.c.*, 467.

4. *Cf. supra*, randnrs. 5227 e.v.

5. *Cf. supra*, Bewijs doorvermoedens, randnrs. 5340 e.v.

6. *Cf. supra*, randnrs. 5215 e.v. m.b.t. de voorwaarden waaraan een begin van bewijs door geschrift moet voldoen.

7. Art. 45 § 1 B.W. inzake de akten van burgerlijke stand; art. 7 Wetboek Registratierechten m.b.t. akten die kunnen dienen om aan de Schatkist verschuldigde sommen te ontdekken.

8. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 429, p. 206; D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 189-1, 249.

9. *Cf. supra*, randnr. 5230 en de bespreking van Cass. 8 mei 1980, *Arr. Cass.* 1979-80, 1122.

IV. FOTOKOPIES, AFSCHRIFTEN VERKREGEN DOOR SCANNING, MICROFILMS OF TELEFAX

5478 Het fotokopiëren en de fotografische reproductie op microfilm zijn ongetwijfeld de procédés die thans de meest getrouwe weergave van een origineel toelaten. Ook een kopie verkregen door scanning of een faxbericht¹ kan een vrij getrouwe weergave van het origineel opleveren.

De stukken die deze procédés genereren, dienen, in de huidige stand van het recht, echter steeds als kopies te worden beschouwd, bij gebreke aan een originele handtekening.²

Doorgaans zal niet worden betwist dat een fotokopie een getrouwe weergave is van het origineel. Bij gebreke aan betwisting, bestaat er voor de rechter geen verplichting om de voorlegging van het origineel te vragen. Indien de conformiteit van de kopie aan het origineel niet betwist is, zal zij, in de praktijk, dezelfde bewijswaarde hebben als het origineel.

De vermelde procédés laten echter ook tal van vervalsingen toe, waardoor in feite een nieuw document gecreëerd wordt, dat geen getrouwe weergave van het origineel is. Daarnaast kunnen de fotokopies, microfilms, gescande documenten of faxberichten bepaalde kenmerken van het origineel onvoldoende of niet weergeven. In dergelijke gevallen en indien het origineel niet wordt (kan worden) voorgelegd, kunnen enkel de hierboven vermelde principes gelden: de fotokopie geldt op zichzelf niet als bewijs voor de inhoud van de originele akte en kan enkel een vermoeden vormen wanneer dit door alle aanwezige elementen wordt ondersteund.³

5479 Met een aantal bijzondere wetten heeft de wetgever evenwel aan door bepaalde organismen en met diverse procédés tot stand gebrachte kopies dezelfde bewijskracht als de originelen van die stukken toegekend.⁴

§ 6. Akten van erkenning en bevestiging (art. 1337-1340 B.W.)

I. BEGRIP

5480 Wanneer hiervoor over de bewijskracht van onderhandse en authentieke akten werd gehandeld, werden de oorspronkelijk, in *tempore non suspecto* opgestelde

1. Zie ook: Marcel en Matthias STORME, 'De telefax in het procesrecht', in *Liber Amicorum Marcel Briers*, 377-388.

2. D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 192-193, 250-254.

3. Gent 8 maart 1995, *T.B.H.* 1996, 226.

4. Art. 19 Wet 2 mei 1956 op de postcheque; art. 71 Gecoörd. Wet 24 december 1996 tot organisatie van de openbare kredietsector (m.b.t. de bewijskracht van op diverse wijzen gerealiseerde kopies van stukken van kredietinstellingen, onderworpen aan de Wet van 22 maart 1993, van particuliere instellingen onderworpen aan het toezicht van de Commissie voor Bank- en Financierwezen en van de verzekeringsondernemingen onderworpen aan het toezicht van de Controledienst voor de Verzekeringen); J. BUYLE, 'Nouvelles règles en matière de preuve par copie de documents (lois des 17 juin 1991, 22 juillet 1991 et 28 juillet 1992)', *J.T.* 1993, 197-201; D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 193-2, 254-255; X. THUNIS en B. AMORY, 'Aspects juridiques de l'utilisation de télécopieur dans les rapports entre une institution financière et son client', *D.A.O.R.* 1988, afl. 7, 47-56.

akten bedoeld¹, opgesteld om het ontstaan of verdwijnen van rechten en verbintenissen uit een rechtshandeling vast te stellen.

Het gebeurt echter dat er slechts achteraf een akte wordt opgesteld of dat achteraf een tweede akte wordt opgesteld om eerder ontstane verbintenissen of hun uitdoven te erkennen of te bevestigen. Het Burgerlijk Wetboek behandelt de akten van erkenning en bevestiging in vier artikelen (art. 1337-1340 B.W.), waarbij het leerstuk van de akten van bevestiging ten onrechte bij het bewijsrecht werd gerangschikt (art. 1338-1340 B.W.).

II. AKTEN VAN ERKENNING

5481 Een akte van erkenning is een akte waarbij het bestaan van een voorheen ontstaan recht of een voorheen ontstane verbintenis, die reeds in een eerdere akte werd vastgesteld, wordt erkend.

Het gaat om een tweede, ondertekende titel voor eenzelfde recht of verbintenis die bedoeld is om, na verlies bv., de eerste titel te vervangen of, bij wijze van voorzorg, als reserve-bewijs voor een eventueel verlies van de eerste titel.

In de erkennende akte wordt de verbintenis of het recht vervat in de eerste akte herhaald, hetzij beknopt, hetzij gedetailleerd. De akte van erkenning kan inderdaad hetzij op vrij expliciete wijze de inhoud van alle bepalingen van de aanvankelijke akte weergeven (zonder dat daarom alles letterlijk dient te worden herhaald), hetzij enkel vermelden dat er oorspronkelijk een bepaalde akte werd opgesteld, zonder de inhoud ervan weer te geven.²

Dit begrip wordt eveneens soms aangeduid als een '*nieuwe titel*', met name wanneer de erkennende akte specifiek wordt aangewend om de verjaring te stuiten.³

5482 Het Burgerlijk Wetboek vermeldt akten van erkenning, maar kent ze lang geen absolute bewijswaarde toe. Een akte van erkenning ontslaat in de regel niet van de verplichting de oorspronkelijke titel voor te leggen (art. 1337 B.W.).

5483 DE PAGE betreft dat een akte waarin louter het bestaan van een eerder opgestelde akte erkend wordt, zonder dat de inhoud van de eerste akte wordt weergegeven, geen bewijskracht wordt toegekend; hij stelt dat een dergelijke erkennende akte toch een bekentenis van de schuldenaar uitmaakt.⁴ Volgens MOUGENOT maakt een dergelijke summie erkenning zelfs geen begin van bewijs door geschrift uit.⁵

5484 Zelfs indien de inhoud van de eerste akte woordelijk is weergegeven, kan degene van wie uitvoering wordt gevorderd, de voorlegging van de oorspronkelijke titel vorderen. In het Burgerlijk Wetboek wordt ervan uitgegaan dat de

1. Zie o.a. randnrs. 5202 en 5244.

2. H. DE PAGE, *o.c.*, nr. 838, p. 861;

3. H. DE PAGE, *o.c.*, nr. 838, p. 861; D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 173, 238.

4. H. DE PAGE, *o.c.*, nr. 839, p. 861.

5. D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 174, 239.

schuldenaar de gelegenheid moet krijgen na te gaan of de erkennende akte geen wijziging of toevoeging aan de eerste akte bevat (art. 1337 B.W.).

Deze regeling doet inderdaad vragen rijzen; waarom zou de schuldenaar een erkennende akte ondertekenen waarvan de inhoud verschillend van de eerste akte zou zijn ?¹

Het Burgerlijk Wetboek bepaalt slechts één geval waarin de schuldeiser ont-slagen kan worden van het voorleggen van de eerste titel, met name indien er verscheidene gelijkkluidende akten van erkenning bestaan, die door bezit ge-staafd worden en waarvan één reeds meer dan dertig jaar oud is (art. 1337, al. 3 B.W.).

Indien de schuldeiser vooraf bewijst dat de oorspronkelijke titel verloren ging en de akte van erkenning de inhoud van de eerste akte *expliciet* weergeeft, zal de erkennende akte echter eveneens bewijskracht worden toegekend.²

Door deze stringente regeling heeft een akte van erkenning op het vlak van bewijsrecht een eerder beperkte betekenis, in tegenstelling tot de betekenis die zij kan hebben ter stuiting van de verjaring.

- 5485 De regeling van artikel 1337 B.W. is overigens niet van toepassing op erken-nende akten i.v.m. erfdiensbaarheden (art. 695 B.W.), en evenmin in handels-zaken.³

III. AKTEN VAN BEVESTIGING

- 5486 Een akte van bevestiging of bekrachtiging stelt de afstand vast van het recht zich te beroepen op de nietigheid van een eerder opgestelde akte: zij bekrach-tigt die akte die nochtans door een relatieve nietigheidsgrond was aangetast.⁴

Artikel 1338 B.W. stelt drie voorwaarden aan dergelijke bevestigende akten: een dergelijke akte is slechts geldig indien in de akte melding wordt gemaakt van de hoofdinhoud van verbintenis, van de reden waarom de vernietiging kan worden gevorderd en van de bedoeling om het gebrek, waarop die vorde-ring berust, te verbeteren.

Zoals vermeld is vereist dat de nietigheidsgrond kan worden gedekt; de be-palingen van de artikelen 1338-1340 B.W. moeten worden samengelezen met de leer van de nietigheden in het algemeen⁵, en met de regels inzake geldigheid en nietigheid van schenkingen in het bijzonder.

- 5487 Een bevestiging of bekrachtiging hoeft niet steeds bij geschrift te geschieden; de tweede en derde alinea van artikel 1338 B.W. herhalen dat een bekrachti-ging eveneens door de vrijwillige uitvoering van een verbintenis kan geschie-den; nochtans is vereist dat degene die uitvoert, de nietigheidsgebreken kende⁶

1. H. DE PAGE, *o.c.*, nr. 839, p. 861.

2. H. DE PAGE, *o.c.*, nr. 839, p. 861; D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 174, 239; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 410, p. 199.

3. H. DE PAGE, *o.c.*, nr. 841, p. 862 en nr. 843, p. 863.

4. Een absoluut nietige akte kan niet worden bekrachtigd; D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 171, 238.

5. Cf. randnrs. 1618 e.v.

6. Cass. 10 april 1841, *Pas.* 1841, I, 168; Cass. 21 september 1995, *Arr. Cass.* 1995, 808.

en geldt de bevestiging onverminderd de rechten van derden (art. 1338 *in fine* B.W.).

De regel van artikel 1338 B.W. krachtens dewelke de vrijwillige uitvoering van een verbintenis gelijkstaat met een bevestiging, wordt bij analogie toegepast op de berusting in een vonnis.¹

§ 7. Briefwisseling

I. INLEIDING

5488 Het Burgerlijk Wetboek spreekt niet over de bewijskracht van gewone brieven, waaronder hier elk geschrift wordt verstaan dat verzonden wordt door een persoon aan een ander persoon teneinde die ander iets mee te delen.

Nochtans kan de inhoud van briefwisseling belangrijke indicaties bevatten die een te bewijzen rechtshandeling waarschijnlijk maken. Soms kan de inhoud van verscheidene uitgewisselde brieven deze van een onderhandse akte benaderen.

Kan briefwisseling echter zonder meer worden voorgelegd ter bewijs? Welke bewijswaarde kan aan briefwisseling worden toegekend? Indien men aanneemt dat verbintenissen bij uitwisseling van brieven kunnen ontstaan, kunnen zij dan ook door die briefwisseling worden bewezen? Zo ja, geldt de uitgewisselde briefwisseling dan als begin van bewijs door geschrift (art. 1347 B.W.), of kan zij worden gelijkgesteld met een onderhandse akte?

Rechtsleer en rechtspraak reiken een antwoord op deze vragen aan.

5489 Deze materie vertoont raakvlakken met het grondwettelijk gewaarborgd briefgeheim (art. 29 Grondwet) en de strafrechtelijk gesanctioneerde misdrijven in verband hiermee (art. 460 Strafwetboek); deze raakvlakken worden hier enkel aangestipt, zonder dat het de bedoeling is er, in het kader van dit werk, een diepgaande studie aan te wijden.

II. VOORLEGGING VAN BRIEFWISSELING ALS BEWIJS

5490 De regelmatige voorlegging van een brief veronderstelt, zoals ten aanzien van elk bewijsmiddel en, in het bijzonder, gelet op het grondwettelijk gewaarborgde en strafrechtelijk gesanctioneerde briefgeheim, dat men deze op regelmatige wijze heeft verkregen. Bovendien mag de inhoud ervan niet vertrouwelijk zijn.

5491 Doorgaans zal een brief worden voorgelegd door de bestemming ervan, in een geschil waarin hij optreedt tegen de emittent van de brief. T.a.v. de be-

1. Cass. 9 januari 1969, *Arr. Cass.* 1969, 453.

stemming kan vermoed worden dat deze op regelmatige wijze in het bezit is gesteld van de brief, behoudens tegenbewijs van de auteur van het geschrift.¹

Een inbezitstelling van een brief als gevolg van toeval, vergissing, bedrog of geweld kan dus niet tot een regelmatige aanwending in rechte ervan leiden.²

De auteur kan zich verzetten tegen de voorlegging van vertrouwelijke briefwisseling. Bij betwisting oordeelt de rechter soeverein over de vertrouwelijkheid, die zal beoordeeld worden in functie van de intentie van de emittent³, de hoedanigheid van en de relatie tussen de correspondenten⁴, van de inhoud van de briefwisseling en van gebruiken bij bepaalde beroepen.⁵

Ook als de brief door de bestemming ervan in een geding tegen een derde wordt aangewend, kan de vertrouwelijke aard de voorlegging ervan in de weg staan.⁶

- 5492 Indien een brief door een derde wordt voorgelegd in een geding tegen de emittent of de bestemming ervan, is de kans op onregelmatige inbezitstelling van het stuk wellicht reëler, zij het dat dit niet overdreven moet worden. Bij afwezigheid van betwisting hieromtrent, zal evenwel het akkoord van de tegenpartij bij de voorlegging van het stuk worden aanvaard.

Een onregelmatige inbezitstelling veronderstelt niet noodzakelijk een strafrechtelijk betoegeld handelen; deloyaal optreden volstaat reeds om te besluiten tot een onregelmatig bezit en de briefwisseling uit de debatten te weren.⁷ In familierechtelijke zaken neemt een deel van de rechtspraak echter een strenger criterium (bv. strafrechtelijk sanctioneerbaar handelen) aan alvorens te oordelen dat een persoon zich op onrechtmatige wijze briefwisseling gevoerd tussen anderen, heeft toegeëigend⁸ of stelt zij dat degene die zich tegen de voorlegging verzet, het bewijs van onrechtmatig bezit moet leveren.⁹

Een derde die op regelmatige wijze in het bezit van tussen anderen gevoerde briefwisseling kwam, kan nochtans verbod opgelegd krijgen deze in rechte aan te wenden indien het gaat om vertrouwelijke briefwisseling. Zoals gezegd, oordeelt de rechter soeverein over deze confidentialiteit.¹⁰

III. PRINCIPE: BRIEFWISSELING KAN BESCHOUWD WORDEN ALS EEN VORM VAN GESCHREVEN BEWIJS

- 5493 Indien de briefwisseling op regelmatige wijze wordt voorgelegd en niet als vertrouwelijk wordt beschouwd, rijst de vraag als welk bewijsmiddel zij kan gelden.

1. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 624, p. 290-291.

2. Cass. 19 september 1975, *Arr. Cass.* 1970, 92; P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 125-126.

3. Kenbaar gemaakt bv. door de vermelding 'persoonlijk' of 'vertrouwelijk': Rb. Brussel 23 april 1898, *Pas.* 1898, III, 202.

4. Rb. Brussel 20 februari 1893, *Pas.* 1893, III, 193.

5. P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 126; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 625, p. 291.

6. D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 178, 243; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 627, p. 292.

7. Rb. Namen 3 juni 1969, *Jur. Liège* 1969-70, 30.

8. P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 128.

9. Brussel 26 juni 1972, *Pas.* 1973, II, 11; Rb. Brussel 30 maart 1977, *R.W.* 1977-78, 192.

10. Zie bv.: Brussel 17 september 1973, *Pas.* 1974, II, 29.

In navolging van DE PAGE, beschouwt de rechtsleer (ondertekende) briefwisseling thans overwegend als een vorm van bewijs door geschrift, gelijk te stellen met een onderhandse akte (art. 1322 B.W.). Een onderhandse akte voldoet aan twee essentiële voorwaarden, hetzij deze van het geschrift en de handtekening, die eveneens vervuld zijn bij de hier bedoelde briefwisseling.¹

IV. VORMVEREISTEN

5494 Uitgangspunt voor de gelijkschakeling met een onderhandse akte is dat de briefwisseling geschreven en ondertekend is.

Net als ten aanzien van onderhandse akten (art. 1322 B.W.) zal de auteur van de brief de op de brief aangebrachte handtekening als de zijne moeten erkennen.²

Bovendien zijn onderhandse akten, behoudens de uitzonderingen van de artikelen 1325-1326 B.W., in principe vormvrij.³

5495 Het toelaten van de briefwisseling als bewijsmiddel gaat, voor zover in de uitgewisselde brieven wederkerige overeenkomsten vervat liggen, zelfs verder dan een loutere gelijkschakeling met een onderhandse akte. Vrij algemeen wordt aanvaard dat aan de vereisten van artikel 1325 B.W. (evenveel originelen als er partijen zijn met onderscheiden belang, vermelding van het aantal originelen op elk exemplaar, ...) niet van toepassing is op briefwisseling. Deze uitbreiding is op praktische motieven gesteund.⁴

5496 Daarentegen blijven de vereisten vervat in artikel 1326 B.W. toepasselijk t.a.v. eenzijdige in geld waardeerbare verbintenissen die uitgedrukt zijn in briefwisseling.⁵ In handelszaken is artikel 1326 B.W. evenwel niet van toepassing.⁶

V. BEWIJSWAARDE VAN BRIEFWISSELING

5497 De concrete bewijswaarde van briefwisseling zal afhangen van de inhoud van de briefwisseling: houdt deze op duidelijke en expliciete wijze een weergave van de te bewijzen verbintenissen in, of is de inhoud slechts vaag, voor velerlei *interpretatie* vatbaar, enz. De bewijswaarde zal ook anders beoordeeld worden indien de briefwisseling tussen de *contractspartijen* of partijen in het geding werd gevoerd, dan wel indien zij aan een derde was gericht.

1. H. DE PAGE, *o.c.*, nr. 846, p. 866-867; D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 179, 243-244; P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 123-124; J. VAN RYN en J. HEENEN, *Principes de droit commercial*, III, 2^e ed., nrs. 39 en 52; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 619, p. 289-290.

2. W. VAN GERVEN, *o.c.*, 469; *Cf. supra* t.a.v. onderhandse akten, randr. 5246.

3. *Cf. supra*, randnr. 5277.

4. H. DE PAGE, *o.c.*, 870; D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 181, 245; P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 130; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 639, p. 395; Bergen 19 maart 1980, *Rev. not.* 1980, 257, noot J. SACE; Kh. Charleroi 12 juni 1974, *Rec. gén. enr. not.* 1975, 56.

5. H. DE PAGE, *o.c.*, 869-870; D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 181-1, 245; P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 130; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 640, p. 296.

6. *Cf. supra*, randnr. 5277.

5498 Indien de inhoud van de briefwisseling duidelijk en expliciet is en zij hetzij door de emittent, hetzij door de bestemming wordt ingeroepen, komt haar bewijswaarde toe, hetzij als onderhandse akte (art. 1322 B.W.), hetzij als buitengerechtelijke bekentenis (art. 1355 B.W.).¹

Andere auteurs stellen dan weer dat een verwijzing naar de buitengerechtelijke bekentenis overbodig is in deze hypothese en dat men het louter bij de gelijkschakeling van briefwisseling met een onderhandse akte dient te houden.² De motivering i.v.m. de mogelijke vaagheid van de inhoud is inderdaad niet strikt voorbehouden aan briefwisseling; ook een onderhandse akte kan onduidelijk geformuleerd zijn of voor diverse interpretaties vatbaar zijn.

Indien de inhoud dermate vaag is of de band met wat moet worden bewezen te zwak is, moet eenvoudig worden geoordeeld dat de briefwisseling geen bewijs van dat punt inhoudt.

Houdt de briefwisseling echter duidelijke indicaties in zonder een gedetailleerde weergave van alle aspecten te bevatten, zou zij als begin van bewijs door geschrift kunnen gelden.³

5499 Indien de briefwisseling aan een derde was gericht en door een *contractspartij*, die er op regelmatige wijze van in bezit werd gesteld, tegen de auteur werd ingeroepen, dient de bewijswaarde voorzigtiger te worden beoordeeld. In dat geval gaat de gelijkschakeling met een onderhandse akte niet zonder meer op: het gaat dan niet meer om een geschreven en gehandtekt stuk dat in *tempore non suspecto* werd opgesteld en verstuurd om als bewijs tussen partijen te kunnen dienen.

Indien men, naargelang de concrete inhoud en omstandigheden, aan de briefwisseling gericht aan een derde bewijswaarde toekent, zal deze gebaseerd zijn op de bewijswaarde als buitengerechtelijke bekentenis.⁴

5500 Wordt de briefwisseling tegen een derde ingeroepen, is, in burgerlijke zaken althans, artikel 1328 B.W. toepasselijk.⁵

§ 8. De factuur (art. 25 al. 2 W. Kh.)

5501 De factuur is een vaak verspreid handelsdocument; zij vormt de schriftelijke bevestiging van het bestaan van een in geld uitgedrukte schuldvordering die voortvloeit uit een overeenkomst tot levering van goederen of diensten. In de factuur worden de geleverde goederen of diensten beschreven en wordt de

1. H. DE PAGE, *o.c.*, nr. 848-B, p. 872; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 643, p. 296.

2. P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 131.

3. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 643, p. 297.

4. H. DE PAGE, *o.c.*, nr. 848-D, p. 873; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 644, p. 297.

5. H. DE PAGE, *o.c.*, nr. 849, p. 872; P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 131; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 645, p. 297; voor een bespreking van art. 1328 B.W., *cf. supra*, randnrs. 5310 e.v.

schuld van de geadresseerde bevestigd.¹ Vaak bevat zij ook aanduidingen over andere modaliteiten van de overeenkomst tussen partijen.

5502 Artikel 25, alinea 2 van Titel IV van het Wetboek van Koophandel kent de aanvaarde factuur bewijswaarde toe ten aanzien van handelsverbintenissen. Dit artikel bepaalt:

‘Koop en verkoop kan bewezen worden door middel van een aanvaarde factuur, onverminderd de andere bewijsmiddelen die door de wetten op de koophandel zijn toegelaten’.

Krachtens deze bepaling bewijst een aanvaarde factuur de (onderliggende en voorafgaande) overeenkomst; staat de aanvaarding van de factuur vast, dan levert deze tevens het bewijs dat de inhoud ervan overeenstemt met de oorspronkelijk gesloten overeenkomst.²

5503 Enkel een aanvaarde factuur levert het bewijs van het bestaan van de overeenkomst.³ Over de vraag of een factuur al dan niet aanvaard is, oordeelt de rechter soeverein.⁴

De aanvaarding van een factuur veronderstelt vooreerst dat de bestemming er kennis van heeft. Hiertoe is vooreerst vereist dat de factuur aan de client werd verzonden. In de rechtspraak wordt nogal eens gesteld dat op de handelaar die een factuur uitschrijft de bewijslast rust van de verzending én van de datum van de ontvangst van de factuur door de bestemming.⁵ Dit bewijs mag evenwel met alle middelen van recht worden geleverd. In de rechtspraak wordt doorgaans weehouden dat de inschrijving van de factuur in een regelmatige boekhouding (verkoopjournaal, ...) als voldoende aanvaard.⁶

De aanvaarding van de factuur kan uitdrukkelijk of stilzwijgend zijn. Men zal echter een ‘omstandig’ stilzwijgen dienen te bewijzen, m.a.w. dat het stilzwijgen na ontvangst van de factuur in de concrete omstandigheden inderdaad de aanvaarding ervan inhield.⁷ Ten aanzien van handelaars wordt vaak een beroep gedaan op de regel dat, uit de afwezigheid van protest binnen een korte termijn na ontvangst van brieven of facturen, de aanvaarding van de inhoud ervan wordt afgeleid.⁸ Deze regel geldt niet t.a.v. niet-handelaars⁹, al kan uit

1. E. DIRIX en G. BALLON, *De factuur*, A.P.R. 1993, nrs. 1-3, p. 1-2; zie ook de definitie van J. VAN RYN en J. HEENEN, *Principes de droit commercial*, III, nr. 59, p. 64.
2. Het bewijs dat voortvloeit uit een aanvaarde factuur veronderstelt dus vooraf het bewijs van de aanvaarding van de factuur, al bepaalt art. 25, al. 2 W. Kh. niet wanneer een factuur als aanvaard moet worden beschouwd: Cass. 29 maart 1976, *Arr. Cass.* 1976, 874; Kh. Kortrijk 20 april 1995, *A.J.T.* 1994-95, 575.
3. Cass. 3 december 1953, *Arr. Cass.* 1954, 232; Cass. 31 mei 1956, *Arr. Cass.* 1956, 820; Antwerpen 3 februari 1998, *A.J.T.* 1998-99, 723. Het misdrijf van valsheid in geschrifte t.a.v. facturen wordt niet licht aanwezig geacht precies omwille van de regel dat een factuur aanvaard dient te zijn alvorens zij bewijskracht geniet: Antwerpen 5 oktober 1994, *A.J.T.* 1994-95, 212; Corr. Brussel 19 maart 1992, *Rev. dr. pén.* 1992, 807.
4. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nr. 673, p. 304.
5. Cass. 8 november 1991, *R.W.* 1991-92, 988; Antwerpen 10 mei 1999, *A.J.T.* 2000-01, 40.
6. *Cf. supra*, Bewijswaarde van koopmansboeken, randnr. 5463 *in fine* en de aldaar vermelde referenties in voetnoot.
7. X. DIEUX, ‘La preuve en droit commercial’, *T.B.H.* 1991, 103.
8. O.a.: Cass. 1 december 1967, *Arr. Cass.* 1968, 471; Cass. 6 december 1985, *R.W.* 1985-86, 2916; Antwerpen 29 april 1997, *T.R.V.* 1998, 441; Kh. Hasselt 28 mei 1996, *R.W.* 1998-99, 1468; Kh. Brussel 10 mei 1993, *D.A.O.R.* 1994, afl. 30, 101; Kh. Brussel 14 juni 1991, *T. Aann.* 1995, 80; Kh. Mechelen 5 juni 1981, *Pas.* 1982, III, 57; Kh. Luik 3 juni 1982, *J.T.* 1982, 802.
9. E. DIRIX en G. BALLON, *De factuur*, A.P.R. 1993, nrs. 203-209, p. 114-119; Rb. Mechelen 2 februari 1994, *T.B.B.R.* 1995 (verkort), 408.

een omstandig stilzwijgen van niet-handelaars eveneens een aanvaarding blijken.¹ Ook tussen handelaars impliceert de afwezigheid van protest niet steeds een aanvaarding van de factuur.² De draagwijdte van een laattijdig protest zou, volgens een bepaalde rechtspraak, in een omkering van de bewijslast bestaan: de aanvankelijk aanvaarde facturen zouden alsdan een bewijskrachtig, maar weerlegbaar vermoeden leveren van de gegrondheid van het op de facturen vermelde bedrag.³

Wordt het protest ongegrond bevonden, wordt de factuur alsnog conform de oorspronkelijke overeenkomst geacht te zijn.⁴

- 5504 De hierboven weergegeven regel van artikel 25, alinea 2 W. Kh. geldt slechts voor het bewijs *van handelsverbintenissen en tussen handelaars*.⁵

T.a.v. een cliënt, *niet-handelaar*, heeft een factuur alsdusdanig geen wettelijke bewijswaarde⁶ en dient de overeenkomst volgens het gemeen recht te worden bewezen. Indien vermoedens toegelaten zijn (bv. bij begin van bewijs door geschrift (art. 1347 B.W.) of indien krachtens de gebruiken geen geschrift wordt opgesteld (art. 1348 B.W.) kan een aanvaarde factuur desgevallend als vermoeden worden beschouwd.⁷

In de rechtsleer gaan niettemin recent ook stemmen op om de aanvaarde factuur bewijswaarde toe te kennen ongeacht of de cliënt handelaar is of niet.⁸ Anderen stellen dat hierdoor de draagwijdte van artikel 25 W. Kh. wordt overschreden.⁹

- 5505 De regel van artikel 25, alinea 2 W. Kh. bevat een wettelijk onweerlegbaar vermoeden: de bewijswaarde van een aanvaarde factuur laat geen tegenbewijs toe.¹⁰

Indien de factuur niet aanvaard werd, komt haar echter geen bewijswaarde toe.¹¹

Anderzijds maakt artikel 25, alinea 2 W. Kh. voorbehoud voor andere bewijsmiddelen; de aanvaarde factuur is een van de middelen om het bewijs van handelsverbintenissen aan te brengen; gelet op de regel van het vrije bewijs in handelszaken kunnen deze echter ook met andere middelen worden bewezen.

- 5506 Dat de inhoud van een aanvaarde factuur tevens het bewijs aanbrengt van de *ab initio* gesloten overeenkomst, wordt, in geval van stilzwijgende aanvaar-

1. Antwerpen 17 mei 1995, *A.J.T.* 1995-96, 60; Bergen 16 september 2003, *J.L.M.B.* 2004, 1716-1725, noot B. DE CONINCK.

2. E. DIRIX en G. BALLON, *De factuur*, *A.P.R.* 1993, nrs. 204-208, p. 116-118; D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 211, 269-270.

3. Antwerpen 26 januari 1998, *A.J.T.* 1998-99, 241.

4. Kh. Brussel 7 september 1992, *D.A.O.R.* 1993, afl. 27, 81.

5. X. DIEUX, 'La preuve en droit commercial', *T.B.H.* 1991, 103; N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, nrs. 674-676, p. 304-305; P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, 142.

6. Rb. Mechelen 20 december 1994, *Pas.* 1994, III, 52.

7. N. VERHEYDEN-JEANMART, *o.c.*, p. 305; P. VAN OMMESLAGHE, *o.c.*, nr. 677, 142.

8. M.E. STORME, 'Bewijs- en verbintenisrechtelijke beschouwingen omtrent het stilzitten van de aangesprokene bij een factuur en bij andere vormen van aanspraakbevestiging', *T.B.H.* 1991, 463-503.

9. D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 211, 270.

10. X. DIEUX, 'La preuve en droit commercial', *T.B.H.* 1991, 104; J. VAN RYN en J. HEENEN, *Principes de droit commercial*, III, nr. 63.

11. *Cf. supra*, randnr. 5503.

ding, minder vlug¹ of niet² aanvaard t.a.v. *algemene voorwaarden* die slechts op de keerzijde van de factuur zijn afgedrukt.³

5507 Krachtens de bewoordingen van artikel 25 W. Kh., alinea 2 W. Kh. geldt een aanvaarde factuur enkel als bewijs van een (handels-) koop-verkoop.

Ondanks de duidelijke bewoordingen van artikel 25 is deze beperking van de draagwijdte van deze regel *betwist* en houden verscheidene auteurs voor dat dezelfde regel ook geldt voor andere soorten handelsverbintenissen.⁴

Art. 25, alinea 2 W. Kh. wordt in de rechtspraak soms niet van toepassing geacht ter beoordeling van de bewijswaarde van een door de aannemer opgestelde factuur.⁵ Andere uitspraken achten, in navolging van de hiervoor vermelde rechtsleer, deze regel dan weer wel toepasselijk t.a.v. cliënt-handelaars; het is inderdaad ook bij aanneming gebruikelijk dat voor de verrichte prestaties en geleverde goederen facturen worden uitgereikt.⁶

Indien, ten aanzien van andere overeenkomsten dan koop-verkoop geoordeeld wordt dat de aanvaarde factuur geen wettelijke bewijswaarde krachtens artikel 25 alinea 2 W. Kh. kan hebben, kan zij wel degelijk een vermoeden uitmaken.⁷ Het gaat dan evenwel niet om het wettelijk en onweerlegbaar vermoeden van artikel 25 alinea 2 W. Kh., maar om een weerlegbaar vermoeden vatbaar voor tegenbewijs.⁸

-
1. Kh. Luik 27 oktober 1994, *T.B.H.* 1995, 906; E. DIRIX en G. BALLON, *De factuur*, *A.P.R.* 1993, nrs. 227 e.v., p. 126 e.v.; X. DIEUX, 'La preuve en droit commercial', *T.B.H.* 1991, 103-104; D. MOUGENOT, *o.c.*, nr. 211, 270-271.
 2. Antwerpen 17 mei 1995, *T.B.H.* 1996, 980; Luik 1 februari 1996, *J.L.M.B.* 1996, 1563; Kh. Brussel 31 oktober 1990, *T.B.H.* 1991, 563.
 3. Contra: Kh. Dendermonde 24 september 1992, *R.W.* 1992-93, 934, waarin geoordeeld werd dat de *contractpartij* die geen voorbehoud had gemaakt tegen de verwijzing, op de factuur, naar algemene voorwaarden neergelegd bij een Nederlandse arrondissementsrechtbank, geacht werd deze stilzwijgend te hebben aanvaard.
 4. X. DIEUX, 'La preuve en droit commercial belge', *T.B.H.* 1991, 105; J. VAN RYN en J. HEENEN, *Principes de droit commercial*, III, 1981, nr. 61 e.v., p. 66.
 5. Kh. Namen 14 december 1982, *R.R.D.* 1983, 58.
 6. Antwerpen 11 december 1995, *A.J.T.* 1997-98, 185.
 7. Cass. 1 december 1967, *Arr. Cass.* 1968, 471; Cass. 27 januari 2000, *R.W.* 2000-01, 353; X. DIEUX, 'La preuve en droit commercial', *T.B.H.* 1991, 105.
 8. Kh. Namen 14 december 1982, *R.R.D.* 1983, 58.